

یکصد سند

مسأله ارمنی در آرشیوهای دولتی روسیه

محمد پرینچک

ترجمه دکتر محمد اسدی فانید

سرشناسه :	پرینچک، محمد، ۱۹۷۸ - م.
عنوان و نام پدیدآور :	Perinçek, Mehmet
نکته: مساله: مساله ارمنی در آرشیه‌هاک دولتی روسیه/ نویسنده محمد پرینچک؛ مترجم محمد استیغانتید.	
مشخصات نشر :	تبریز: ندای شمس، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری :	۲۲۸ ص.
شابک :	978-964-2688-82-1
وضعیت فهرست نویسی :	آیبا
یادداشت :	Rus devlet arşivlerinden 100 belgede Ermeni meselesi, 2007.
موضوع :	مساله ارمنه -- اسناد و مدارک
موضوع :	مساله ارمنه -- منابع آرشیهک
موضوع :	منابع آرشیهک -- روسیه
موضوع :	ارمنه -- ترکیه -- تاریخ
موضوع :	ارمنه -- قفقاز -- تاریخ
موضوع :	جنگ جهانی اول، ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ م. -- ترکیه -- اسناد و مدارک
موضوع :	جنگ جهانی اول، ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ م. -- قفقاز -- اسناد و مدارک
فهرست‌نامه افزوده :	اسدی فانی، محمد، ۱۲۵۵ - م. مترجم
رده بندی کنگره :	DR۲۳۵ /۸۸۲۲ ۱۳۹۰
رده بندی صوبی :	۹۵۶/۱ -- ۲۹۱۹۹۲
شماره کتابشناسی ملی :	۱۲۰۸۵۱۲
تاریخ درج فهرست :	۱۳۹۰/۰۱/۲۸
تاریخ باسختگی :	۱۳۹۰/۰۲/۰۲
کد پیگیری :	2307214

انتشارات ندای شمس

تبریز : صندوق پستی ۲۵۶۴-۵۱۳۸۵ تلفن: ۰۹۱۴ ۷۶۳ ۴۶۷۰

یکصد سند

مساله ارمنی در آرشیه‌های دولتی روسیه

محمد پرینچک

ترجمه: دکتر محمد اسدی فانی

قطع: وزیری - ۳۲۸ صفحه

چاپ اول: ۱۳۹۰ تبریز

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: بابک/ چاپ: اعظم

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر می‌باشد.

شابک: ۱-۸۲-۲۶۸۸-۹۶۴-۹۷۸ ISBN: 978-964-2688-82-1

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

فهرست

۱۱	مقدمه مترجم	
۱۳	مقدمه نویسنده	
۲۳	حرف نخست	
۲۹	موضوع «مسئله ارمنی» در دانشنامه بزرگ اتحاد جماهیر شوروی، چاپ ۱۹۲۶	سند ۱
۴۱	ماده «دانشاکسیون» از دانشنامه بزرگ اتحاد جماهیر شوروی، چاپ ۱۹۲۶	سند ۲
۴۹	از کتاب «ارمنستان، سیاست بین الملل و اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی»	سند ۳
۵۵	از میان یادداشت های ترکیه منتشر شده توسط ولادیمیر الکساندر وویچ گوودلوسکی	سند ۴
۵۷	از تز دکترای گ. م. آرونوویان با عنوان «تأثیر سیاست های مترجمانه بورژوازی انگلیس	سند ۵
۵۹	کنسار ۱۹۰۵ و دانشناک ها در خاطرات او. آ. آرووت یونیان؛ رهبر بلشویک های ارمنی	سند ۶
۶۳	برگرفته از کتاب از یردگی مستعمره بودن تا آزادی ملی اثر ب. کیتای گورودوسکی؛ مورخ شوروی	سند ۷
۶۵	از مقاله چاپ شده در روزنامه اوریزون، ارگان نشر دانشاکسیون در سال ۱۹۱۲	سند ۸
۶۷	از کتاب دانشناک های خارج کشور نوشته س. ز. پیرومف؛ نویسنده ارمنستان اتحاد جماهیر شوروی	سند ۹
۶۹	از گزارش آواکس کاجازونی موسس حزب دانشناک به کنفرانسی در خارج از کشور	سند ۱۰
۷۳	از کتاب سرخ نوشته گاریبی وزیر خاک گرجستان منشویک بر علیه ادعاهای ارامنه	سند ۱۱
۷۵	از کتاب «ترکیه» اثر ژنرال پروفسور دکتر نیکولای گورگیویچ کورسین	سند ۱۲
۷۷	از کتاب حرکات آلاشکارت و هامادان، جبهه قفقاز در جنگ جهانی سال ۱۹۱۵	سند ۱۳
۷۹	از مقاله «خصوصیات جریانات ناسیونالیستی ارمنی» نوشته آرتانس بالاسیویچ گاریبیان	سند ۱۴
۸۱	از مقاله به عنوان «جنگ امپریالیستی ۱۹۱۸-۱۹۱۴ و دانشاکسیون ضد انقلاب» اثر آ. آ. آلایان	سند ۱۵
۸۳	از گزارش یک مأمور ارمنی تحت عنوان «فعالیت های یگان های داوطلب ارمنی در جنگ ترک روس»	سند ۱۶
۸۵	از کتاب در «محکمه زحمتکشان» نوشته ارمنی بلشویک آ. ارزیکیان	سند ۱۷
۸۷	تلگراف سازاف؛ وزیر امور خارجه روسیه به گیرس؛ سفیر کبیر استانبول	سند ۱۸
۸۹	از اعلامیه دفتر ملی ارامنه به نیکولای دوم تزار روسیه در جنگ جهانی اول	سند ۱۹
۹۱	از مقاله آمبارتسوم آراکلیان منتشر شده در روزنامه مشناک در تاریخ ۲۰ سپتامبر ۱۹۱۲	سند ۲۰
۹۳	تلگراف سخنگوی دایره سوم سیاسی روسیه تزاری به سفیر کبیر استانبول م. گیرس	سند ۲۱
۹۵	تلگراف رمزدار کنسول روسیه در ماکو به تاریخ ۲۷ اکتبر ۱۹۱۴	سند ۲۲
۹۷	تلگراف فرمانده قرارگاه یودنیچ به ژنرال نیکولایف	سند ۲۳
۹۹	گزارش معاون نظامی ناحیه قارص به استاندار نظامی قارص قبل از کوچاندین ارامنه	سند ۲۴
۱۰۱	تلگراف استاندار نظامی بودگورسکی به سرهنگ گریگولی در ساری کامیش	سند ۲۵
۱۰۳	تلگراف ژنرال اوهانوسکی به قرارگاه ارتش قفقاز در مورد وضعیت نظامی قارص	سند ۲۶

۱۰۷	از سخنرانی نماینده شاخه نظامی حزب داشناسیون در کنگره ملی ارمنستان در فوریه ۱۹۱۵ در تفلیس	سند ۲۷
۱۰۹	گزارش تراوها مربوط به زمان قبل از تهجیر در مورد غارت مسلمانان توسط ارمنه	سند ۲۸
۱۱۱	از کتاب «ارمنستان، دیپلماسی بین ملت‌ها و اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی»	سند ۲۹
۱۱۳	از تلگراف معاون وزیر خارجه روسیه تزاری به بن کندر ف؛ سفیر کبیر روسیه در لندن	سند ۳۰
۱۱۵	از نامه زاویر ف؛ رئیس دفتر امور خارجه حزب داشناسیون به سفرای کبیر روسیه تزاری در لندن و پاریس	سند ۳۱
۱۱۷	تلگراف ژنرال اوگانوسکی به ژنرال تیکولایف	سند ۳۲
۱۱۹	تلگراف ژنرال کالیتین به فرمانده قشون قفقاز	سند ۳۳
۱۲۱	تلگراف یک فرمانده روس به ژنرال یودنیچ	سند ۳۴
۱۲۵	نامه فرمانده کل ستاد ارتش به نرائف؛ معاون وزیر امور خارجه	سند ۳۵
۱۲۷	پرونده‌ای از دادگاه نظامی قراگاه سپاه قفقاز	سند ۳۶
۱۳۳	مکاتبات رئیس دادگاه نظامی قراگاه قشون قفقاز روسیه در مورد حادثه‌ای مربوط به پیش از تهجیر	سند ۳۷
۱۴۱	تلگراف پرژوالسکی؛ فرمانده جبهه قفقاز ارتش روسیه به حاکم نظامی تفلیس	سند ۳۸
۱۴۳	تلگراف ایوانیتسکی؛ کمیسر ولایات اشغال شده ترکیه درباره قوانین اشغال	سند ۳۹
۱۴۵	نامه وهیب پاشا؛ فرمانده جبهه قفقاز ارتش ترکیه به فرمانده کل جبهه قفقاز روسیه؛ ژنرال پرژوالسکی	سند ۴۰
۱۴۷	تلگراف سرلشکر لواندوسکی به ژنرال اویرازتسف به تاریخ ۲۹ ژانویه ۱۹۱۸	سند ۴۱
۱۴۹	تلگراف فرمانده قراگاه جبهه قفقاز به کمیسریای قفقاز جنوبی	سند ۴۲
۱۵۱	تلگراف اویشه لیدزه فرمانده ارتش قفقاز روسیه	سند ۴۳
۱۵۵	گزارش ارائه شده توسط آوانس کاجازونی؛ مؤسس حزب داشناک به کنفرانس خارج از کشور حزب داشناک	سند ۴۴
۱۵۹	از کتاب «ده سال جنگ و تشکیلات» نوشته ج. هووسیان	سند ۴۵
۱۶۱	از مقاله «نقش ضدانقلابی حزب داشناسیون» نوشته آ. آ. لالایان	سند ۴۶
۱۶۳	از کتابچه چاپ شده به مناسبت دهمین سال تشکیل ارتش تنگداران ارتش سرخ ارمنستان	سند ۴۷
۱۶۵	از کتاب «شرق نزدیک و دولت‌ها» اثر شرق شناس معروف اتحاد جماهیر شوروی و ا. گورکو-گریازین	سند ۴۸
۱۶۷	از خاطرات ویس و یسف، آذربایجانی تبعه ارمنستان	سند ۴۹
۱۶۹	از کتاب «تیرهای محرک انقلاب کمالیستی» اثر ایراندوست؛ مورخ اتحاد جماهیر شوروی	سند ۵۰
۱۷۱	از خاطرات ژنرال ارتش سفید روسیه، آنتوان ایوانوویچ دنیکن	سند ۵۱
۱۷۳	از گزارش آناستاس ایوانوویچ میکویان؛ از رهبران مهم ارمنستان شوروی به لندن	سند ۵۲
۱۷۹	از گزارش فرمانده کل ستاد ارتش ارمنستان داشناک؛ زینکویچ به تاریخ ۱۷ آگوست ۱۹۱۹	سند ۵۳
۱۸۱	گزارش حزب کمونیست ارمنستان به اولین کنگره مؤسس انترناسیونال سوم	سند ۵۴
۱۸۷	از گزارش یک افسر داشناک ناحیه بیاضیت-وارام در سال ۱۹۲۰	سند ۵۵
۱۸۹	از پروتکل کمیته مرکزی حزب کمونیست (بلشویک) آذربایجان	سند ۵۶
۱۹۱	اولتیماتم حکومت آذربایجان شوروی به ارمنستان داشناک	سند ۵۷
۱۹۳	اولتیماتم فرماندهی ارتش ۱۱ سرخ به داشناک‌ها	سند ۵۸
۱۹۵	از گزارشی با امضا نریمان تریمانف مدیوانی به چیچرین وزیر امور خارجه	سند ۵۹
۱۹۷	از نامه یک مسئول بلند پایه داشناک به رئیس حکومت آ. اوگانجانیان در تاریخ ۲۱ ژوئن ۱۹۲۰	سند ۶۰
۱۹۹	یادداشتی با دست خط استالین روی تلگراف اورجونیکیдзе به استالین	سند ۶۱
۲۰۱	از گزارش حزب کمونیست ارمنستان به دومین کنگره انترناسیونال ۳	سند ۶۲
۲۰۵	از خاطرات فرمانده عالی رتبه ارتش سرخ و. تارخوف	سند ۶۳
۲۱۳	از تلگراف سرگی میرونوویچ کیرف؛ از رهبران مهم بلشویک‌ها	سند ۶۴

۶۵	نامه بدون امضا نوشته شده به فرمانده قشون یازده ارتش سرخ	۲۱۵
۶۶	از نامه کمیته انقلاب نخب جوان به حکومت دانشگاه ها	۲۱۹
۶۷	نامه کاظم کارابکیر به خلیل پاشا	۲۲۱
۶۸	نامه کاظم کارابکیر به خلیل پاشا	۲۲۵
۶۹	از تلگرافی با مهر «سیار سری» که توسط ی.ی. اومبال: دبیر اولین هیات فرستاده شوروی به ترکیه	۲۲۷
۷۰	از تصمیم اتخاذ شده در شورای هیات اجرایی و تبلیغی ملل شرق در یاکو در تاریخ ۱۷ سپتامبر ۱۹۲۰	۲۲۹
۷۱	دستورات کمیته مرکزی حزب کمونیست آلبانیک (ارمنستان)	۲۳۵
۷۲	تلگراف وزیر امور خارجه حکومت دانشگاه به نماینده خود در تغلیس	۲۳۷
۷۳	تلگراف اورجونیکیده به لنین و چیچیرین و دست نوشته لنین، استالین و چیچیرین روی تلگراف	۲۳۹
۷۴	تلگراف استالین به چیچیرین از یاکو	۲۴۳
۷۵	از گزارشی یک فرمانده دانشگاه به قرارگاه کل در تاریخ ۱۴ نوامبر ۱۹۲۰	۲۴۵
۷۶	از مقاله نوشته شده در روزنامه کمونیست ارگان نشر ارمنی های بلشویک گومرو در مورد حرکات قشون ترک ها	۲۴۷
۷۷	تلگراف گ. کم. اورجونیکیده به استالین در تاریخ ۲۲ نوامبر ۱۹۲۰	۲۴۹
۷۸	از اطلاعیه کمیته انقلاب ارمنستان صادر شده در دسامبر ۱۹۲۰	۲۵۱
۷۹	تلگراف میدوانی به استالین و اورجونیکیده در تاریخ ۳ دسامبر ۱۹۲۰	۲۵۳
۸۰	از مقاله و راسپان: آخرین رئیس جمهور دانشگاه ها منتشر شده توسط ارگان نشر آراج	۲۵۷
۸۱	از گزارش تلگرافی اورجونیکیده به استالین، لنین و چیچیرین	۲۵۹
۸۲	از نوشته استالین با عنوان «زنده باد ارمنستان شوروی»	۲۶۱
۸۳	تلگراف میدوانی به استالین و اورجونیکیده در تاریخ ۵ دسامبر ۱۹۲۰	۲۶۳
۸۴	از نامه آ.آ. بکزادیان: وزیر امور خارجه ارمنستان شوروی به چیچیرین: وزیر امور خارجه روسیه شوروی	۲۶۷
۸۵	از تلگراف شیمان نماینده مسئول جمهوری فدرال سوسیالیست روسیه شوروی در قفقاز به اورجونیکیده و چیچیرین	۲۶۹
۸۶	گزارش کمیسر یای خلق امور خارجه به دفتر سیاسی کمیته مرکزی حزب کمونیست روسیه	۲۷۱
۸۷	تلگراف اورجونیکیده به کرملین و دست نوشته استالین روی آن	۲۷۷
۸۸	از تلگراف م. و. فروتز به لنین و تروتسکی فرستاده شده از باتوم	۲۸۱
۸۹	از سخنرانی م. مراربان: دبیر هیات ارمنستان اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی در مراسم افتتاحیه کنفرانس قارص	۲۸۳
۹۰	از مقاله با عنوان «ارمنستان قدیم و جدید» نوشته الکساندر فدوروویچ میاسنیکیان	۲۸۵
۹۱	از نامه فرستاده شده توسط حقوقدان مسئول حزب هینچاک در شعبه پاریس: دکتر گورگن ناهازیان به ارمنستان شوروی	۲۸۹
۹۲	از مقاله آ.ف. میاسنیکیان با عنوان «مفهوم حزب کمونیست ارمنستان» چاپ شده در ۲۵ ژانویه ۱۹۲۲	۲۹۱
۹۳	از گزارش مربوط به ترکیه میخائیل فروز: به کتبه مرکزی اجرایی و کمیساریای خلق جماهیر سوسیالیستی اوکراین شوروی	۲۹۳
۹۴	از دستور کار نشست دفتر سیاسی کمیته مرکزی حزب کمونیست روسیه	۲۹۵
۹۵	از دستور کار دفتر سیاسی کمیته مرکزی حزب کمونیست روسیه	۲۹۷
۹۶	نامه چیچیرین به لیتوینف معاون نماینده خلق امور خارجه	۲۹۹
۹۷	از نامه ارسالی چیچیرین به لیتوینف: معاون وزیر امور خارجه	۳۰۳
۹۸	از کتاب دیپلماسی بین المللی و اتحاد جماهیر شوروی اثر دولت مرد ارمنستان شوروی: ب.آ. بوریان	۳۰۵
۹۹	از مقاله نوشته مارتنس: شور پسین ارمنستان شوروی منتشر شده در سال ۱۹۲۸	۳۰۷
۱۰۰	از صورت مجلس جلسه دفتر سیاسی حزب در مورخه ۲۱ فوریه ۱۹۸۵	۳۰۹

مقدمه مترجم

کتابی که پیش رو دارید، اثری است که به بررسی علل و چگونگی ایجاد کشمکش‌های میان ترک‌ها و ارمنیه و بررسی ادعای نسل‌کشی ارمنیه بر اساس اسناد موجود در آرشیوهای دولتی روسیه - یعنی یکی از طرف‌های جنگ با ترک‌ها و مهمترین حامی ارمنیه - می‌پردازد. این کتاب دیدگاهی متفاوت از دیدگاه‌های غالب موجود در جامعه جهانی و ایران را، در مورد مساله ارمنیه مطرح ساخته و دریچه‌ای دیگر پیش روی خواننده می‌گشاید و «احتمال» اینکه این ادعا یک دروغ بین‌المللی، همانند بعضی ادعاهای نسل‌کشی دیگر باشد را به ذهن خواننده متبادر می‌سازد.

به نظر مترجم اهمیت اساسی این کتاب، گذشته از ارزش آن در توصیف تحولات و رخدادهای گوناگون در شکل‌گیری اختلافات میان ترک‌ها و ارمنیه - بر اساس اسنادی به غیر از اسناد آرشیوهای ترک‌ها - مربوط به بیان یک موضوع بسیار مهم، یعنی توصیف چگونگی یکی از هزاران فریبکاری خرنده و ترفندهای امپریالیسم غرب و روسیه در استفاده «بی‌رحمانه» از اقلیت‌های قومی هر چند کوچک در راستای اهداف خود، در جهت تضعیف دنیای اسلام به واسطه از میان برداشتن و تجزیه امپراتوری بزرگ اسلامی عثمانی - یعنی تنها مانع جدی آنان برای سلطه آسان به مناطق اسلامی - و دستیابی آسانتر به منابع مادی، بازارها و منابع نفتی مناطق خاورمیانه و قفقاز و ایجاد کانون‌های تولید بحران دیرپا مانند رژیم صهیونیستی برای حفظ این منافع و تامین توسعه‌طلبی‌های خود به حساب

آرامنه و ترک‌ها است. همچنین می‌توان با نگاهی عمیق‌تر به دوراندیشی آنان در استفاده احتمالی از بلاهای نازل کرده‌شده «توسط خود آنان» بر سر آرامنه در آینده‌ای که اکنون فرا رسیده است؛ برای فشار بر کشور مسلمان تاثیر گذار در منطقه یعنی ترکیه، با تصویب لایحه‌ها و به رسمیت شناختن در مجالس سنا و پارلمان‌های دولت‌های خود و مشغول ساختن افکار عمومی جهان، پی برد.

به هر حال، آنچه این موضوع را برای ما و کشورمان به عنوان کشوری دارای تنوع شدید قومی واجد اهمیت فراوان می‌سازد، ضرورت تلاش در جهت مقابله با سوءاستفاده حتمی امپریالیسم جهانی از طریق ایجاد امکان رشد و توسعه برابر برای تمامی قومیت‌های کشور در همه زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، زبانی و اجتماعی است.

محمد اسدی فانی

اردیبهشت ۱۳۸۹

تبریز

مقدمه نویسنده

مساله ارامنه و ادعای نسل‌کشی مربوط به آن از جمله مهمترین موضوعاتی است که در دوره‌های اخیر، افکار عمومی جهان و ترکیه را به خود مشغول ساخته است. مهمترین شاهد اتفاقات میان ترک‌ها و ارامنه در سال‌های ۱۹۱۵ تا ۱۹۲۳ روسیه تزاری و اتحاد جماهیر شوروی است. از این رو آرشیوهای دولتی روسیه - با ثبت حقایق مربوط به مساله ارامنه - دارای اهمیت فوق‌العاده‌اند.

● اهمیت آرشیوهای دولتی روسیه

اول اینکه روسیه تزاری از اواسط قرن نوزدهم تا سال ۱۹۱۷، خود یکی از طرف‌های درگیر در مساله ارامنه است و به عنوان یکی از دولت‌های بزرگ شرکت‌کننده در جنگ تقسیم دولت عثمانی مسائل و اتفاقات قبل از سال ۱۹۱۵، معنی قبل از شروع کوچانیدن ارامنه و بعد از آن را با تفصیل جزئیات ثبت کرده است.

دوم اینکه در سال‌های جنگ استقلال ترکیه، اتحاد جماهیر شوروی با ترکیه انقلابی تشکیل شده در آناتولی، در یک جبهه جنگیده است و در مقابله با سد قفقاز انگلیس، جبهه شرقی ترکیه با جبهه قفقاز جنوبی شوروی متحد بوده است؛ باز هم در این دوره آرشیوهای شوروی منابع درجه یک محسوب می‌شود.

و دلیل سوم به علت استفاده روسیه از دانشک‌ها، قسمتی از مهمترین اسناد مربوط به دانشک‌ها در آرشیوهای تزارها یافت می‌شود. در آرشیوهای اتحاد جماهیر شوروی هم اسناد فراوانی مربوط به جمهوری ارمنستان که از جمهوری‌های

شوروی بوده است، یافت می شود و البته شایان ذکر است که اسناد فوق العاده مهمی در آرشیوهای ارمنستان وجود دارد که در دسترس محققین نیست؛ ولی می توان به مضمون قسمتهایی از این اسناد از طریق آرشیوهای روسیه پی برد. اسناد موجود در جمهوری آذربایجان و گرجستان هم می تواند به جمع این اسناد علاوه شود.

مشاهدات ژنرال های آلمانی، افسران انگلیسی و میسیونرهای آمریکایی حتی در صورتی که آمال امپریالیستی آنان را نادیده بگیریم از مشاهدات فردی فراتر نمی رود. درحالی که روسیه در هر دو دوره به عنوان یک دولت شاهد ماجراها بوده و مشاهدات خود را با همه جزئیاتش ثبت کرده است. چنانچه موارد ذکر شده را در نظر گرفته و با منابع ارمنی و دیگر جمهوری های قفقاز جنوبی مقایسه شود، اغراق نخواهد بود اگر بگوئیم آرشیوهای دولتی روسیه از نظر دارا بودن و حفظ سندهای مهم مربوط به مسأله ارمنی بی همتاست.

در آرشیوهای روسیه تعداد زیادی گزارش و مکاتبات فوق سری امضا شده توسط مسئولین رده بالای روسیه تزاری، اتحاد جماهیر شوروی، داشناک ها و ارمنستان شوروی یافت می شود. این اسناد اهداف واقعی نیروهای مخالف ترکیه از طرح ادعای نسل کشی ارمنه را ثبت کرده است و حقیقت اعترافات موجود در این زمینه را روشن می سازد.

از طرف دیگر انعکاس دخالت نیروی سومی مانند روسیه تزاری و اتحاد جماهیر شوروی و بیان تاثیر آن ها در زمینه بین الملل دارای اهمیت است. به خصوص گزارش ها و مکاتبات داخلی صاحب منصبان دولتی شامل توضیحات بی غرض جهت نمایاندن حقایق است.

● نتایج بنیادی به دست آمده از اسناد آرشیو دولتی روسیه

خصوصیت مشترک اسناد آرشیو دولتی روسیه تصدیق تزاها و دلایل ترکیه مبنی بر دروغی بین المللی بودن ادعای نسل کشی ارمنه، به شکلی دور از مشاجره است. نتایج به دست آمده از تحقیقات هفت ساله من از سال ۱۹۹۸ به بعد در روسیه درباره مسأله ارمنی در آرشیوهای دولتی روسیه تزاری و آرشیوهای مربوط به دوران شوروی می تواند به صورت زیر خلاصه شود:

۱. قبل و بعد از جنگ جهانی اول، هم در جنگ میان دولت‌ها و هم در مجادله میان خلق‌ها، کشتارهای متقابل اتفاق افتاده است. اگر حضور دویست هزار سرباز ارمنی در قشون‌های روسیه تزاری در نظر گرفته شود، اولاً کشته شدن تعداد زیادی سرباز ارمنی در این جنگ آشکار می‌شود. ثانياً جنگ میان دولت ترکیه عثمانی با دسته‌های مسلح ارمنی تشکیل شده از ارامنه ترکیه به دلیل همکاری آنان با دولت‌های بیگانه و تصفیه‌های نژادی انجام شده توسط آنان باعث تحمیل تلفات به هر دو طرف شده است. ثالثاً جنگ میان قشون‌ها باعث ایجاد خشونت متقابل میان خلق‌های ارمنی و مسلمان (اعم از ترک و کرد) در خارج از جبهه‌های جنگ و کشته شدن تعداد زیادی انسان شده است.

۲. اسناد، سیاست کشتارهای سیستماتیک و برنامه‌ریزی شده ترک‌های ترکیه و آذربایجان و کردها را در سال‌های بین ۱۹۱۵ تا ۱۹۲۰ توسط دسته‌های ارمنی در نواحی قفقاز جنوبی، آناتولی شرقی، کیلیکیه (آدانای امروزی) و ماراش را نشان داده و اثبات می‌کند.

۳. مسئول اصلی جنگ میان دولت‌ها و مجادله ارمنی-مسلمان؛ در هر دو مورد دولت‌های امپریالیستی غرب و روسیه تزاری هستند. دولت‌های بزرگ که خواستار تقسیم خاک دولت عثمانی در میان خود بودند با ایجاد و تحریک تشکل‌های ناسیونالیست متعصب ارمنی آنان را به سمت جنگ رانده‌اند. در این وضعیت دولت عثمانی، حکومت مجلس کبیر ملی و مردم مسلمان برای جلوگیری از جنگ تلاش کرده‌اند، لیکن به دلیل عدم موفقیت این تلاش‌ها، در نهایت با سرکوب شدید دسته‌های ارمنی وطن خود را حفظ کرده‌اند.

● سندها در این آرشیوها جای گرفته‌اند

- سندهای دوره روسیه تزاری، در آرشیو نظامی روسیه تزاری و آرشیو وزارت امور خارجه؛

- سندهای دوره اتحاد جماهیر شوروی، در آرشیو حزب مرکزی کمونیست اتحاد جماهیر شوروی (نام کنونی آن آرشیو دولتی تاریخ سیاسی-اجتماعی روسیه است).

آرشیو وزارت امور خارجه مربوط به دوران اتحاد جماهیر شوروی، آرشیو ارتش سرخ؛
- علاوه بر آن سندهای مربوط به هر دو دوره، در آرشیو دولتی فدراسیون روسیه.

● مساله ارامنه در آرشیو تزارها

مساله ارامنه در سندهای آرشیو روسیه تزاری در سال‌های مربوط به اواخر قرن نوزدهم تا سال ۱۹۱۹ بسیار پررنگ است. البته اسنادی مربوط به سال‌های قبل از این دوره هم یافت می‌شود. علیرغم تحولات فوریه و اکتبر ۱۹۱۷ و سقوط تزارها، به علت حفظ موجودیت ارتش سفید، حکومت کولچاک^۱ و قرارگاه کل تفلیس، شمول تاریخی این آرشیو تا سال‌های بعد هم ادامه می‌یابد. اسناد موجود در این آرشیو را می‌توان چنین طبقه‌بندی کرد:

■ شرایط زندگی ارامنه در دولت عثمانی:

اسناد موجود تصویر شرایط زندگی ارامنه تشریح شده توسط تاریخ نویسان ناحیه‌نالیست متعصب ارمنی را به طور آشکار بی‌اساس می‌کند. بر اساس این اسناد ارمنیان ترکیه تا قبل از مداخله دولت‌های امپریالیستی، به خصوص تا قبل از کنفرانس برلین (۱۸۷۸) در شرایط بسیار خوبی زندگی کرده و از طرف دولت عثمانی حفظ و حمایت شده‌اند. مکاتبات صاحب منصبان تزار نشان می‌دهد که ارمنیان عثمانی نسبت به ارمنیان روسیه از شرایط بسیار بهتری برخوردار بوده‌اند. از

۱. کولچاک (Kolçak) یا اومسک (Omsk) نام حکومتی است که با رهبری یکی از ادمیرال‌های روس بنام الکساندر واسیلوویچ کولچاک و حکومت نظامی ارتش سفید در سبیری، اورال و شرق دور ایجاد شد. در این مناطق حکومت‌های ائتلافی شوروی شکست خورده بود، شهر اومسک در ژوئن ۱۹۱۸ به دست ارتش سفید افتاد و به عنوان پایتخت اعلام شد. کولچاک فرمانده کل ستاد قشون‌های ارتش سفید و نخست وزیر حکومت شد. از نظر دولت‌های ائتلافی شوروی کولچاک به تمامی حکومت‌های ضد انقلاب و روسای منسوب به آن‌ها اطلاق می‌شود. حکومت کولچاک با ارتش سرخ در حال جنگ بود و توسط دولت‌های غربی حمایت مادی می‌شد.

ارتش سرخ در ۱۴ اکتبر ۱۹۱۹ به حکومت اومسک پایان داد. کولچاک به ایرکوتسک گریخت و در ۲۷ دسامبر توسط ارتش چکسلواکی تحت حمایت بین الملل در آمد. در ۱۵ ژانویه ۱۹۲۰ با درخواست کارگران معترض، به مرکز سیاسی منشویک و متعاقب آن به بلشویک‌ها تحویل داده شد و به دنبال محاکمه در ۱۷ فوریه ۱۹۲۰ تیرباران شد. (برای اطلاعات بیشتر نک. دایره المعارف بزرگ اتحاد جماهیر شوروی، چاپ ۱۹۷۷-۱۹۷۰، ماده Kolçak و ماده Omsk).

این رو ارمنیان روسیه از روسیه تزاری به سمت عثمانی سرازیر شده و پناه گرفته‌اند. تفاوت ملی از دیدگاه طبقه حاکم عثمانی در هیچ جای امپراتوری مطلقاً موجود نبوده و محل بحث نبوده‌است، حتی در خیلی جاها روستاییان ارمنی در مقایسه با مسلمانان به مراتب ثروتمندتر بوده و تجارت و صنایع را در دست داشته‌اند. علاوه بر آن خلق‌هایی که تحت حاکمیت عثمانی بودند؛ خصوصاً ترک‌ها، کردها و ارمنی‌ها با هماهنگی و مطابقت کامل زندگی می‌کرده‌اند.

این اسناد هدف تبلیغات دولت‌های غربی و روسیه تزاری در موضوع شرایط زندگی ارمنیان عثمانی را اشغال و تقسیم مملکت عثمانی بیان کرده و اثبات می‌کند. اغراق این دولت‌ها در بیان بعضی کاستی‌ها و تولید دروغ با موضوع شرایط نامناسب زندگی ارامنه در دولت عثمانی با هدف پذیرفته شدن تجارز امپریالیستی‌شان در افکار عمومی بوده‌است.

❑ ظهور ناسیونالیسم ارمنی و خصوصیات آن

اسناد روسیه تزاری نشانگر این است که جهت دادن به رشد ناسیونالیسم ارمنی توسط دولت‌های بزرگ به موازات برنامه‌های غرب و روسیه تزاری در سال‌های بعد از شروع قرن نوزدهم، به منظور استفاده از ارامنه بر علیه ترکیه بوده‌است. به خصوص نشریات ارمنی و اسناد جای گرفته در آرشیوهای مربوط به آن دوران، پایه و اساس متعصبانه و متجاوزانه ناسیونالیسم ارمنی و همدستی این حرکت با دشمنان ترکیه را به طور دقیق آشکار می‌کند.

روشنفکران ارمنی قفقاز در اواخر قرن نوزدهم فریفته خیال ایجاد دولت مستقل ارمنی در «همکاری» با دولت‌های امپریالیستی شده و این فکر را به ارامنه ترکیه تلقین کردند.

❑ نقش اروپای غربی در گسترش مساله ارمنی

همانند رقابت روسیه و اروپا برای تقسیم شرق، برای استفاده از

ارمنیان هم در میان غرب و روسیه رقابت در گرفت. گزارش‌های صاحب‌منصبان روس نقش موثر انگلیس را در شوراندن ارمنیان نشان می‌دهد. بر اساس سندها، این اقدامات از یک طرف با هدف دور کردن هر چه بیشتر ترکیه و روسیه از هم و از طرف دیگر پشتیبانی از نیروهای مرکزگرای موجود در دولت عثمانی صورت می‌گرفته که در نهایت هدف نهایی تقسیم عثمانی را دنبال می‌کرده است.

■ تکلیف‌های تعیین شده برای ارمنیان در جنگ جهانی اول
از مکاتبات و ملاقات‌های میان‌داشناک‌ها و صاحب‌منصبان روسیه تزاری چنین برمی‌آید که در نقشه اشغال و تقسیم ترکیه دو تکلیف خاص برای ارمنیه تعیین شده است؛ با ایجاد شورش در پشت جبهه‌های طرف عثمانی باعث تضعیف قشون ترک شوند؛ این ماموریت اول است. ماموریت دوم از طریق گروه‌های داوطلب ارمنی، با ایجاد شکاف در خطوط دفاعی قشون ترک باعث هر چه آسان‌تر شدن اشغال خاک عثمانی توسط روس‌ها شوند. در این موارد گزارش‌های بی‌شماری از صاحب‌منصبان روس وجود دارد. همه این نقشه‌ها با دستور دولت‌های غربی و روسیه تزاری صورت می‌گرفته است.

■ کشیده شدن توده‌های ارمنی عثمانی از خیلی مدت‌ها قبل به نقشه‌های امپریالیستی
ارمنیان ترکیه در عمل به هر دو تکلیف محوله بسیار فعال عمل کردند. مساله به عمل چند داشناک تروریست محدود نمی‌شود. متأسفانه توده‌های انبوه ارمنی اقدام به تشکیل گروه‌های داوطلب کردند و آرشوها از اسناد مربوطه به متوسل شدن گروه‌های مختلف داوطلب ارمنی به صاحب‌منصبان روس برای خدمت در قشون‌های تزار و جنگ علیه ترکیه پر است. از روشنفکر تبعه عثمانی، دکترها و دانشجویان دانشگاه‌ها گرفته تا دهقانان، نام هزاران ارمنی اسم به اسم در آرشوها

موجود است. این اسناد از نظر نشان دادن عدم محدودیت تهدید به نظامیان و تشکیلات جدایی طلب و برای تبیین علل کوچاندن اجباری ارمنیان حائز اهمیت است.

□ سیاست یغما و قتل گروه های داوطلب ارمنی
صدها گزارش نوشته شده توسط ژنرال ها و افسران تزار و صورت مجلس محاکم نظامی تزار و احکام آنان نشانگر این است که دسته های داوطلب ارمنی در طی جنگ جهانی اول در مناطق اشغال شده اقدام به کشتار مردم مسلمان و غارت دارایی های آنان کرده اند. بر طبق این اسناد اجرای این قتل عام ها و چپاول ها با نظم و قاعده بوده و به صورت از قبل برنامه ریزی شده اجرا شده است. به طوری که حتی این اعمال موجب حیرت فرماندهانی شده است که این دسته ها تحت فرماندهی آنان بوده اند. تعداد زیادی افسر و سرباز ارمنی به علت این اقدامات در محاکم نظامی محاکمه و اعدام شده اند. این غارت و قتل عام ها به این دلیل که قبل از کوچاندن ارمنیان شروع شده دارای اهمیت فراوان است.

□ پروژه «ارمنستان بدون ارمنی» روسیه تزاری
از مکاتبات داخلی صاحب منصبان تزار آشکار می شود که روس ها با راندن ارمنی ها به سوی ترک ها و در حقیقت فرستادن آنان به دم مرگ، نقشه خالی کردن اراضی ارامنه و جای دادن دون فراقی ها^۲ در این مناطق را دوران بعد از اشغال داشته اند. تزارها این پروژه را با عنوان «ارمنستان بدون ارمنی» توصیف کرده اند.

مساله ارامنه در آرشیوهای اتحاد جماهیر شوروی

سند های موجود در آرشیوهای شوروی مربوط به سال های بعد از ۱۹۱۷ است. بنابراین بیشتر شامل تفسیر وقایع مربوط به گذشته توسط صاحب منصبان شوروی است:

۲. Don Kazaks: قزاق هایی اند که در منطقه «دون» در روسیه زندگی می کردند. «۳۰۰ اثر ضیعات و طلاعات اضافه شده توسط مترجم در انتهای هر توضیح با علامت «۰۰» مشخص شده است.»

■ مساله ارامنه مساله امپریالیسم است.

عالی‌رتبه‌ترین رهبران شوروی مانند لنین و استالین و تئوریسین‌های بلشویک ارمنی خصوصیات تثبیت شده مخصوص به خود برای مساله ارامنه قائلند. بر اساس این خصوصیات انعکاس یافته در مکاتبات و گزارش‌ها، مساله ارامنه به عنوان وسیله‌ای از طرف دولت‌های امپریالیستی جهت تقسیم ترکیه استفاده شده و ترکیه بر علیه تجزیه و برای حفظ کشور و خلق خود وارد جنگ شده است. مسئول تراژدی‌های اتفاق افتاده در این جنگ دولت‌های برنامه‌ریزی کننده برای استفاده از ارمنیان و آلت اجرای نقشه آنان؛ یعنی داشناک‌ها هستند.

■ نقش ارمنستان داشناک و سیاست تصفیه نژادی آنان.

رهبران شوروی برای ارمنستان داشناک نقشی دیوار مانند بین ترکیه انقلابی و اتحاد جماهیر شوروی بر اساس سیاست انگلستان و نقشی به عنوان یکی از همدستان و پیمانکاران امپریالیسم جهت اجرای نقشه‌های آنان در منطقه قائلند و ارمنستان داشناک وظایفی مهم برای تحقق نقشه‌های امپریالیسم غرب در شرق بر عهده داشته است.

اسناد اتحاد جماهیر شوروی تصفیه نژادی اجرا شده توسط داشناک‌ها در داخل مرزهای تقریبی ارمنستان کنونی را نیز اثبات می‌کند که با نام دولت ملی «خالص» قسمت بزرگی از نفوس مسلمان منطقه توسط اقتدار و حکومت داشناک نابود و از منطقه حذف شده است. علاوه بر آن در منطقه کیلیکیه که امروزه آدانا نامیده می‌شود و همچنین در ماراش با حمایت فرانسوی‌ها مردم مسلمان را از دم تیغ گذرانده‌اند. البته خود ارمنی‌ها هم سهم خود را از دیکتاتوری داشناک‌ها دریافت کرده‌اند و اسناد مربوط به ظلم داشناک‌ها در مورد خود ارمنی‌ها در اسناد شوروی ثبت شده است.

■ اتحاد ترک - شوروی و از میان برداشتن ارمنستان داشناک

بر اساس ثبت آرشیوهای شوروی حذف داشناک‌ها نتیجه همکاری

نظامی ارتش ترکیه و ارتش سرخ بوده است. حرکات نظامی ارتش ترکیه در ارمنستان یعنی همان چیزی که امروزه آن را نسل‌کشی نامیده‌اند، از طرف بالاترین رده‌های رهبری شوروی حمایت شده و به عنوان حرکاتی ترقی‌خواه در چهارچوب دفاع ترکیه از وطن ارزیابی شده است.

حملات امروز ناسیونالیست‌های ارمنی در نوشته‌های خود به رهبران شوروی؛ حتی بیشتر از حمله آنان به طلعت و انور پاشاها از این روست. اتحاد روسیه - ارمنی در کتابی با عنوان «حامیان نسل‌کشی ارمنه و شریکان جرم آنان» اسناد مربوط به این موضوع را جمع‌آوری کرده است و لنین و استالین‌ها را به عنوان شریکان جرم در نسل‌کشی ارمنه ذکر شده است. اقشار علم و سیاست ارمنه و ارمنیان پراکنده شده^۳ در خارج ارمنستان در نوشته‌ها، اجتماعات و جلسات خود به نقش روسیه؛ حداقل به میزان برابر با ترکیه در «نسل‌کشی ارمنه» تاکید دارند و گروه‌های مختلف ارمنی به دنبال محکوم کردن روسیه‌اند.

❑ سیاست تحت نظارت نازی‌ها بودن داشناک‌ها در جنگ جهانی دوم داشناک‌ها وظایفی را که در جنگ جهانی اول داشتند، در جنگ جهانی دوم هم ایفا کردند، لیکن این بار در کنار آلمان هیتلری. بدین ترتیب که داشناک‌ها با تشکیل گروه‌های داوطلب برای قشون آلمان فاشیست، مرتکب جرمی دیگر در حق مردم منطقه شدند.

❑ تعداد بسیار بیشتر مردم مسلمان از ارمنی‌ها هم اسناد روسیه تزاری و هم اسناد اتحاد جماهیر شوروی تعداد مسلمانان منطقه را حتی بعد از کوچاندن ارمنی‌ها تا حد غیر قابل مقایسه‌ای بیشتر از ارمنی‌ها ثبت کرده‌اند.

۳. در متن به صورت Ermeni Diasporası ذکر شده است. Diaspora به معنی «پراکنده شدن به صورت ذرات» است. در مورد اقرار، به پراکنده شدن افراد یک قوم در خارج از وطن اصلی خود اطلاق می‌شود. ۱۰۰.

● محتوی کتاب

کتابی که در دست دارید شامل سندهایی است که از آرشیو دولتی روسیه پیدا کرده‌ایم. همراه اسناد توضیحاتی در مورد شخصیت‌های دولتی و علمی روس، ارمنی و گرجی مربوط به سندها و آثار آنان در رابطه با اسناد آورده شده است. سندها بدون تفسیر و توضیح بر اساس دیدگاه‌های ذکر شده در فوق دسته‌بندی شده‌اند. لازم به ذکر است برای اثبات گفته‌های فوق می‌توان به هزاران سند از آرشیوها اشاره کرد لیکن تنها به آوردن چند نمونه محدود برای هر موضوع بسنده کردیم.

برای ترسیم یک چارچوب کلی برای تحقیقمان، کتاب با موضوع «مسئله ارمنی» و «دانشناکسیون» از دانشنامه بزرگ شوروی چاپ ۱۹۲۶ شروع شده است. متن‌هایی که از اثرهای چاپ شده گرفته شده‌اند نه بر اساس تاریخ چاپ بلکه بر اساس تاریخ وقوع اتفاق آورده شده است.

به منظور درک هر چه بهتر سندها و موضوع پانوشتهایی اضافه کردیم. این پانوشته‌ها از خود سند یا متن جدا شده‌اند.

در ارتباط با تحقق و تصدیق این اثر از موسسه تاریخ ترک، وزارت علم و آموزش فدراسیون روسیه، پروفیسور دکتر یاکوت اوزدن و پروفیسور دکتر صباح الدین اوزل؛ مدیران انستیتو تاریخ انقلاب و اصول آتاترک دانشگاه استانبول و کارکنان آن مرکز، کلاریا آنتونینوا بلووا؛ عضو مدیریت انستیتو روابط بین‌الملل دانشگاه مسکو و گردانندگان آن مرکز، گردانندگان آرشیو دولتی اجتماعی سیاسی تاریخی روسیه، آرشیو دولتی نظامی تاریخ روسیه کتابخانه دولتی لنین و کتابخانه ملی تاریخ روسیه، از پروفیسور دکتر گوندوز آکشان؛ سفیر کبیر بازنشسته و کرسی ترکیه انستیتو شرق شناسی مسکو، پروفیسور دکتر آی‌گون عصار؛ عضو شورای آموزش دانشگاه دولتی مسکو انستیتو تاریخ آسیا و آفریقا، پروفیسور دکتر ویاجسلا و شیلکووا، پروفیسور دکتر جمیل حسنلی عضو مجلس ملی آذربایجان، دکتر ماییس علیزاده، راسیح نوری ایلهری، حسینی آلپ‌دوندر و انگین توران از صمیم قلب تشکر می‌کنم. تمامی اسناد و متن‌های موجود در کتاب توسط محمد پرنجک و عارف عاجال اوغلو ترجمه شده‌اند. از راهنمایی‌های ارزنده ترک شناس محترم آقای عارف عاجال اوغلو هم تشکر می‌کنم.